

Вступ

Сьогодні військово-політична ситуація особливо гостро демонструє важливість технологічних можливостей національних економік як таких і, зокрема, оборонно-промислових комплексів держав. Мова йде не тільки про якість озброєнь, що надзвичайно актуальна в період прямих військових зіткнень, але і про технологічні можливості підтримувати національну економіку на необхідному рівні її конкурентоздатності. І це у першу чергу стосується ключових галузей економіки, що інтегровані до світового господарського комплексу. Отже, проблема якості, ефективності та масштабу національної технологічної платформи, а загалом і національної інноваційної системи постає в сучасних умовах як вирішальна в контексті умов світової економічної конкуренції та завдань забезпечення національного суверенітету держав.

Таким чином, залишається відкритим питання визначення змісту, сфер пріоритетного спрямування, масштабу, організаційних форм функціонування, розбудови внутрішньосистемних зв'язків щодо національної інноваційної системи, а також тієї технологічної платформи, що завдяки її функціонуванню і має бути створена.

Відповіді на ці питання мають дати національна інноваційна доктрина та відповідні положення національної інноваційної політики. Їх результатом має стати розробка системи організаційних, установчих, регулятивних, законодавчих, ресурсних, інформаційних та інших заходів щодо створення або відновлення окремих ланок інноваційної системи та встановлення адекватних правових режимів її функціонування. Слід виходити з того, що сама названа система не може бути представлена гомогенною лінійною структурою, а передбачає складний ієрархічно розбудований комплекс окремих її ланок, що взаємодіють на суттєво різних за організаційно-правовою природою принципах, але тим не менше створюючи кінцевий інтегративний результат — технологічну конкурентоздатність національної економіки та національних товаровиробників.

Звичайно, існують полярні підходи до засад організації такої системи. Згідно з одними з них, центр тяжіння має належати самим підприємствам або їх об'єднанням (холдингам) шляхом створення та розвитку потужних

наукових і конструкторських підрозділів, які, взаємодіючи з державними та недержавними закладами освіти та урядовими структурами, мають бути драйверами інноваційного прогресу, технологічного оновлення виробництва, створення інноваційних товарів та послуг. Названа модель логічно передбачає функціонування інститутів приватного венчурного інвестування, що і забезпечує функціонування такої моделі поза межами власне ТНК, підживлюючи так би мовити «стихийні» процеси науково-технічної творчості та інвестиційної діяльності щодо комерціалізації її результатів.

Інший підхід полягає в акцентуації на публічно-правовому аспекті функціонування інноваційних систем, що виявляється доволі безальтернативним у сфері оборонно-промислового комплексу. Але зворотний бік, зокрема, його застосування — загальне відставання національної промислової бази. Відтак, зрозуміло, що ефективна національна інноваційна система має органічно об'єднувати обидва підходи щодо її організації, компонування та принципів взаємодії усіх ланок, що і складають мистецтво державної інноваційної політики, мистецтво формування з окремих правових засобів, органічного та цілісного законодавчого механізму забезпечення інноваційної діяльності тощо. Адже такий механізм водночас має відповідати і науково-технічним можливостям суспільства, але також і нагальним завданням розвитку національної економіки, зокрема забезпечення її світової конкурентоздатності та вирішення ресурсних завдань розвитку суспільства.

У цьому сенсі національна інноваційна політика має базуватись на інноваційній доктрині, яка, у свою чергу, повинна визначати основні чинники, що стосуються інноваційного потенціалу та інноваційного розвитку країни і за своїм характером є антропологічними, демографічними, соціально-психологічними, інституційними, економічними, нормативно-правовими, політичними, управлінськими тощо. У той же час такі чинники можуть і повинні бути розподілені за критерієм масштабу свого впливу на глобальні, національні, галузеві, секторальні, регіональні, місцеві та такі, що стосуються особливостей інноваційних відносин у межах окремої господарської організації.

Слід зазначити, що сучасний етап світового економічного розвитку характеризується особливим типом загострення економічної конкуренції, адже один полюс світової економіки продукує технології та інноваційні продукти, а інший — виробляє на їх базі реальні товари. Україна, знаходячись рівнодалеко від цих полюсів у цілому, є неконкурентоздатною і за інноваційним рівнем своєї продукції, включаючи і власне інноваційні продукти, що пропонуються ринку, і в той же час неспроможна витримувати цінову конкуренцію на ринках традиційних товарів, що презентують рівень виробництва III–IV технологічних укладів.

Таким чином, проблематика підвищення конкурентоздатності національної економіки інноваційними засобами вимагає її умовного розподілу на два сектори:

– реально існуючі, потенційно життєздатні види виробництв, що за умови створення сприятливих режимів господарювання можуть суттєво підвищити конкурентоздатність власних виробництв, реалізувати необхідні інноваційні проекти та залучати під їх реалізацію інвестиції та кредитні ресурси;

– сектор видів послуг та виробництв, що є перспективними для участі в розподілі праці на ринках національного та глобального порядку, але знаходяться у стадії становлення, формування відповідних кластерів.

У цьому випадку мова фактично йде про формування ринку інноваційних продуктів та конкурентоздатних суб'єктів інноваційної діяльності.

У цілому ж до напрямів інноваційної політики держави, що особливо потребують застосування саме правових засобів реалізації, необхідно віднести:

– подальшу законодавчу диференціацію об'єктів інноваційних правовідносин. До цього напрямку можна віднести створення більш детального об'єктного ряду технологій як різновиду інноваційного продукту. Так, давно вже на часі — законодавче визначення біотехнологій, їх різновидів, порядку й особливостей обігу та ін. Аналогічно можна ставити питання про інформаційні та телекомунікаційні технології тощо;

– подальший розвиток договірно-правового забезпечення інноваційної діяльності. Прикладом реалізації цього напрямку може слугувати також подальша диференціація видів договірних відносин, що опосередковують інноваційні відносини, зокрема договори комерційної концесії. На часі — інституціоналізація важливого різновиду комерційної концесії — інноваційного франчайзингу, що власне і є однією з важливих форм трансферу технологій;

– окремим напрямом, що вимагає створення комплексного організаційно-господарського забезпечення, є проблема стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання. Одним із прикладів може слугувати завдання здійснення державної підтримки експорту інноваційної продукції, що особливо складно в умовах членства України в СОТ, але необхідно для забезпечення зростання технологічного рівня національної виробничої бази.

Таким чином, у межах формування та реалізації національної інноваційної політики держави слід виділити її правову та законодавчу інноваційну політику, що, у свою чергу, мають власне структурування на сферу господарсько-виробничих та організаційно-господарських відносин, що і передбачають відповідний розподіл правових засобів, механізмів та режимів як інструментів реалізації такої політики.

*Заслужений працівник освіти України,
доктор юридичних наук, професор*

Д. В. Задихайло